

Zbigniew Syska

Prasa wydawana poza cenzurą w Gorzowie Wlkp. w latach 1978–1981

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 13, 137-166

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zbigniew Syska
Gorzów

Prasa wydawana poza cenzurą w Gorzowie Wlkp. w latach 1978–1981

Uwagi wstępne

Niniejszy artykuł to kontynuacja opracowania historii gorzowskiej prasy wychodzącej poza cenzurą od października 1978 do kwietnia 1990 roku¹. Pierwszy artykuł, który ukazał się w 12 numerze Rocznika Historyczno-Archiwalnego², dotyczył druków wydanych od wprowadzenia stanu wojennego do 1990 roku. Ten natomiast opisuje druki wydane pod koniec lat siedemdziesiątych i w okresie szesnastu miesięcy legalnie działającego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”.

W pierwszej części artykułu przedstawiono historię dwóch gorzowskich pism: „Szlakiem Tysiąclecia”, które ukazywało się od października do listopada³ 1978 w I LO oraz pisma „Kamyczek” wydawanego przez szczerp Związku Harcerstwa Polskiego w II LO, którego pierwszy numer ukazał się w czerwcu 1980 r. jeszcze w schyłkowej epoce Gierka.

Druga część obejmuje okres szesnastu miesięcy legalnie działającej gorzowskiej „Solidarności”, tj. od września 1980 do 13 grudnia 1981 roku. Okres, w którym w całej Polsce, w tym również i w Gorzowie, korzystając z odrobiny wywalczonej swobody, gwałtownie rozwinął się niezależny ruch poligraficzny. Jak „grzyby po deszczu” zaczęły pojawiać się najpierw pisma związane z NSZZ „Solidarność”, a w późniejszym czasie pisma innych niezależnych organizacji społecznych. Rozwijający się niezależny ruch wydawniczy został wyhamowany przez wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku. W tym okresie na terenie Gorzowa ukazywało się poza cenzurą 19 tytułów pism.

W pracy nie ograniczyłem się tylko do chronologii emisji poszczególnych druków, ale starałem się przedstawić zarówno skład redakcji jak i środowiska, które te pisma wydawały. Nie we wszystkich przypadkach było to możliwe, szczególnie jeżeli chodzi o pisma zakładowe.

Pracę oparłem w większości na moim prywatnym zbiorze, który systematycznie gromadziłem od 1984 roku i w którym prasa gorzowska stanowi znaczący procent. Uzupełniając kolekcję, korzystałem ze zbiorów zarówno instytucji publicznych jak i prywatnych. Wśród instytucji, największy zbiór gorzowskiej prasy niezależnej zgromadziła Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Gorzowie, a także Ośrodek KARTA w Warszawie. Archiwa prywatne, do których dotarłem (głównie zbiory Stanisława Sińkowskiego, Dariusza Aleksandra Rymara, Zbigniewa Bodnara i Izabeli Mądrzak) uzupełniły niektóre braki, ale to również nie pozwoliło skompletować całości. Dużą pomoc okazały również

---

¹ Oficjalnie urząd ds. cenzury zniesiono w Polsce 11 kwietnia 1990 r., ale faktycznie przestał on działać już po wyborach 4 czerwca 1989 r.; ingerencje cenzorskie ograniczały się jedynie do kwestii wojskowych.

² Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 12, Gorzów Wlkp. 2004.

³ Numer 3 – grudniowy, mimo że złożony w całości, ze względu na interwencję władz wojewódzkich PZPR i gorzowskiej SB już się nie ukazał (zachował się tylko jeden egzemplarz redakcyjny).

osoby prywatne związane z działalnością opozycyjną, udostępniając swoje niewielkie archiwa. Pełną listę osób, które przekazały oryginalne egzemplarze pism lub ich kserokopie zamieszczam na końcu wstępu.

Przy systematyzacji zbioru w dużym stopniu korzystałem z pomocy: bibliografii prasy opozycyjnej⁴ i bibliografii publikacji podziemnych⁵ a także z internetowego katalogu Biblioteki Narodowej i katalogu zbiorów Ośrodka KARTA⁶.

Serdecznie dziękuję za udostępnienie pism: Grzegorzowi Baczyńskiemu, Władysławie Baranowicz, Zbigniewowi Bodnarowi, Władysławowi Czyżewskiemu, Lubomirowi Fajferowi, Juliuszowi Jodce, Teresie Klimek, Andrzejowi Kamratowi, Ewie Kułakowskiej, Krzysztofowi Łukaszcukowi, Izabeli Mądrzak, Mariuszowi Mleczakowi, Stefanii Hejmanowskiej, Ewie Hrybacz, Elżbiecie Łukszo, Sławomirowi Pietrzakowi, Grażynie Pytlak, Maciejowi Rudnickiemu, Romanowi Rutkowskemu, Stanisławowi Sińkowskemu, Kazimierzowi Sokołowskiemu, Markowi Robakowi, Markowi Rusakiewiczowi, Waldemarowi Rusakiewiczowi, Dariuszowi A. Rymarowi, Małgorzacie Śliwińskiej, Adamowi Tuczynskiemu, Andrzejowi Wołyńcowi, Mariuszowi Zbanyszkowi.

I. PISMA WYDANE W GORZOWIE PRZED SIERPNIEM 1980

Przed powstaniem „Solidarności” w sierpniu 1980 roku znane są tylko dwa pisma, które ukazały się w Gorzowie poza cenzurą, oba wydane przez środowiska młodzieżowe. Pierwsze, noszące tytuł: „Szlakiem Tysiąclecia”, związane było z działalnością Koła Miłośników Historii w I Liceum Ogólnokształcącym w Gorzowie Wlkp. Drugie pismo „Kamycek” zostało wydane w czerwcu 1980 r. przez gorzowskich harcerzy działających w Szczepie im. Aleksandra Kamińskiego Związku Harcerstwa Polskiego w II LO. W Gorzowie.

1. Szlakiem Tysiąclecia

Pismo związane było z działalnością Koła Miłośników Historii w I Liceum Ogólnokształcącym im. T. Kościuszki. Koło zostało zawiązane w 1977 roku, a jego opiekunem z ramienia szkoły była prof. Alicja Szewczuk. Funkcję prezesa koła pełnił Waldemar Szymko, zastępcą był natomiast Marek Robak. Młodzi fascynaci historii na spotkaniach koła nie pomijali tematów trudnych czy bolesnych w naszej narodowej historii, bardzo często starano się wypełniać treścią tzw. „białe plamy”. W połowie września podjęto decyzję o wydawaniu własnego pisma *Szlakiem Tysiąclecia*. Nazwa miała pokazywać, że historia narodu polskiego trwa już ponad tysiąc lat w przeciwieństwie do trzydziestolecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Liczne sukcesy na olimpiadach historycznych spowodowały, że uzyskano na to zgodę ówczesnego dyrektora I LO p. Zygmunta Maciejewskiego. W skład redakcji wchodził: Marek Broda, Marta Ochman, Marek Robak, Małgorzata Synowiec, Waldemar Szymko oraz Marzena Tarułka. W redagowaniu pisma pomagali absolwenci liceum, tj. Marek Jurek, Piotr Mierecki i Krzysztof Nowak, którzy byli również honorowymi członkami koła.

⁴ A. K o n d e r a k, *Bibliografia prasy opozycyjnej w PRL do wprowadzenia stanu wojennego*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1998.

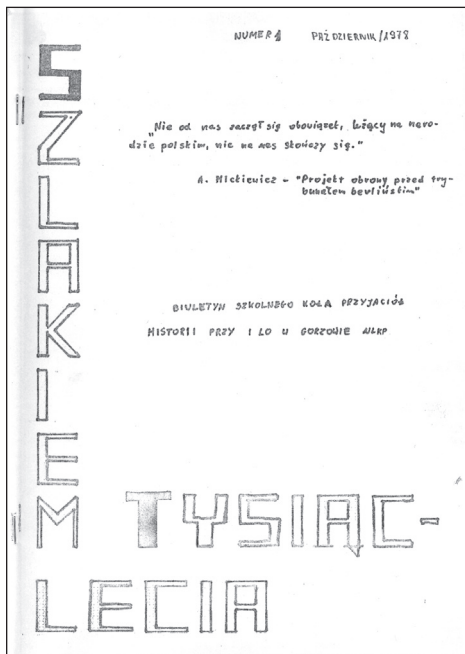
⁵ W. C h o j n a c k i, (pseud. Józefa Kamińska), *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce 13 XII 1981-VI 1986*, Editions Spotkania, Paris 1988.

⁶ Katalog zbiorów *Archiwum Opozycji (do 1990 roku)*, Ośrodek KARTA, Warszawa 2001.

W pierwszym numerze pisma, który ukazał się w październiku 1978 roku (w ilości 100 sztuk), w artykule wprowadzającym od redakcji napisano: *W roku 1978/79, drugim roku działalności koła, postanowiliśmy rozszerzyć krąg zainteresowanych historią przez comiesięczne wydawanie biuletynu koła, którego pierwszy egzemplarz dotarł właśnie do waszych rak. (...) Oprócz wydawania koło będzie kontynuowało formy działalności sprawdzone w ubiegłym roku – sesje historyczne. (...) Najbliższe sesje poświęcone będą powstaniu warszawskiemu i Orłętom Lwowskim.*

W biuletynie zamieszczano nie tylko teksty historyczne, ale również i literackie. Drukiem ukazały się dwa numery, oprócz październikowego wyszedł również numer 2 z listopada 1978 roku. Trzeci numer – grudniowy, mimo że złożony w całości, nie ukazał się. Spowodowane to było reakcją Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gorzowie Wlkp.

Na początku stycznia 1979 roku, jak pisze D. A. Rymar (bazując na informacji telexowej nr 86 z 19 IV 1979 roku KW PZPR W Gorzowie Wlkp.) *pismo wywołało burzę w Komitecie Wojewódzkim PZPR. W artykułach zamieszczanych w czasopiśmie dopatrzone się tendencyjnej oceny zjawisk historycznych o zabarwieniu antyrządzieckim, nacjonalistycznym i religianckim*⁷. Aparat partyjny, w tym również i SB⁸, podjęły stanowcze działania, które nie tylko doprowadziły do likwidacji pisma, ale przede wszystkim miały nie dopuścić do powstania tego typu inicjatyw. Działania SB tak opisuje Marek Robak: *koło zostało zlikwidowane, biuletyn zakazany jako nielegalny, uczniom kazano zwrócić powielone egzemplarze – miały być oddane dyrekcji pod groźbą, że inaczej źle się to dla nas skończy. Rodziców niektórych z nas nachodziła SB, strasząc wyrzuceniem z pracy, z nami przeprowadzono rozmowy, mające skłonić nas do zmiany poglądów, zaprzestania wszelkiej działalności. Grożono usunięciem ze szkoły, ja zostałem zawieszony w prawach ucznia. (...) Nieprzyjemności miała także nasza opiekunka, Alicja Szewczuk – rewizja w domu, przesłuchania i groźby SB. W maju odbyły się egzaminy maturalne, ja i Waldek Szymko otrzymaliśmy oceny niedostateczne z języka polskiego. (...) Nigdy nie ujrzałem swojego wypracowania maturalnego (dyrektor Zygmunt Maciejewski powiedział, że praca zaginęła). Ani*

⁷ D. A. Ry m a r, *Jeszcze o zapomnianej gorzowskiej prasie*, w: Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny 2001 nr 9, s. 293.

⁸ Nie wiadomo dokładnie, ilu osobom z redakcji pisma SB założyłateczki operacyjne. Z wyciągu akt, jaki został sporządzony na podstawie wypisu z karty 1Mkr-2 (d.E-14/1) b. Biura „G” MSW, wynika jednoznacznie, że Wydz. III KWMO w Gorzowie prowadził sprawę operacyjną o krypt. „Grupa” nr rej. GO 2834 (nr rej. fig. GO-2991), w którym czytamy: *Marek Robak podejrzany o współudział w opracowaniu nielegalnego biuletynu, przemyśleniu antysocjalistycznych treści i poglądów w publicystyce wydawnictwa. (...) Rozpracowanie zakończono powiadomieniem władz administracyjnych.*

moja polonistka, ani wicedyrektor, do którego mnie odesłała, nie potrafili wyjaśnić, dlaczego otrzymałem ocenę niedostateczną. Waldek Szymko widział przez chwilę swoją pracę, była tam ocena „dobry” przekreślona czyjąś ręką i dopisana ocena „niedostateczny”⁹.

Bezpośrednie konsekwencje dotknęły nie tylko liderów koła Marka Robaka i Waldemara Szymkę, dotknęły również dwie członkinie redakcji; Martę Ochman i Marzenę Tarułę. Obie, będąc finalistkami olimpiady z języka francuskiego, miały w nagrodę wyjechać na obóz językowy do Szwajcarii, *ale nagroda je ominęła i nie pojechały do Szwajcarii*¹⁰. Mimo że Koło Miłośników Historii zostało skrupulatnie przez SB zlikwidowane, to część członków nie zaprzestała działalności, wiążąc się z opozycyjnym Ruchem Młodej Polski.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	październik.1978	Powielacz, format A4, s. 11
2.	Nr 2	listopad 1978	Powielacz, format A4, s. 15
3	Nr 3	grudzień 1978	Powielacz, format A4, s. 18

2. Kamyczek. Szczep im. A. Kamińskiego ZHP II LO Gorzów

Pismo wydawane przez Szczep, który za patrona przyjął Aleksandra Kamińskiego¹¹, działający w ramach Związku Harcerstwa Polskiego w II Liceum Ogólnokształcącym. Gazetka poświęcona w całości „życiu” harcerskiemu, na łamach której starano się nawiązywać do tradycji przedwojennego harcerstwa. Pierwszy numer pisma był przygotowany przez kolegium redakcyjne w składzie: prof. Teresa Klimek – kierownik redakcji, Beata Dobosiewicz, Lila Muszyńska, Ewa Swied, Iwona Śnieg, Beata Grzesiek, Leszek Horodyński – oprawa graficzna (uczniowie IV klasy). Numer pierwszy został wydrukowany w nakładzie około 30 egzemplarzy przez rodzica jednej z uczennic II LO.

Rok później w czerwcu 1981 r., już w nowej sytuacji politycznej, ukazał się drugi numer *Kamyczka*. Szczep II LO włączył się w przemiany w ruchu harcerskim, którego przejawem były tworzone Kręgi Instruktorów Harcerskich im. Aleksandra Małkowskiego KIHAM, które funkcjonowały w strukturze Związku Harcerstwa Polskiego i dążyły do przekształcenia ZHP w autentyczne środowisko harcerskie: *Stanowimy wydzielony ruch programowo-metodyczny w ZHP. Przystąpiliśmy do szerokiego kształcenia nowej kadry instruktorskiej, która winna zastąpić skorumpowaną i zbiurokratyzowaną część korpusu instruktorskiego w ZHP (...) Dążymy do: powrotu do tradycji, rzeczywistej samodzielności Harcerstwa, rzeczywistej a nie tylko deklarowanej tolerancji światopoglądowej*¹². Osiemnastego września 1980 roku szesnastu gorzowskich działaczy KIHAM, którym przewodniczył Henryk Sokołowski, a w późniejszym czasie Andrzej Karut, za-

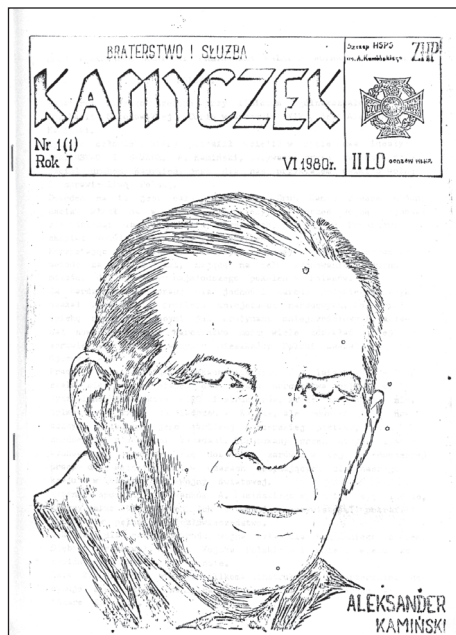
⁹ M. R o b a k, *O pewnym strasznie groźnym biuletynie, w 60-lecie I LO im. T. Kościuszki w Gorzowie Wlkp., Gorzów Wlkp., 2005, s. 94-95.*

¹⁰ Na podstawie rozmowy ustnej z Markiem Robakiem przeprowadzonej w maju 2006 r.

¹¹ Aleksander Kamiński, działacz harcerski, współorganizator Szarych Szeregów, redaktor naczelny „Biuletynu Informacyjnego” w latach 1939–1944, autor *Kamieni na szaniec*, historyk; profesor Uniwersytetu Łódzkiego.

¹² Biuletyn – ulotka, KIHAM, bez miejsca i daty wydania (egzemplarz znajduje się w zbiorach autora)

łożyło siedem drużyn harcerskich i gromadę zuchową, które nawiązywały do tradycji przedwojennego skautingu¹³.

Drugi numer „Kamyczka” zredagowali: Katarzyna Konaszewicz, Piotr Kowalewski, Jacek Bobrowicz, Maciej Poźniak, Edward Łukaszewicz, Włodzimierz Biały, Urszula Matysiak, Ewa Pasek. Oprawa graficzna: Leszek Horodyski, Andrzej Andrzejewski. Współpraca: Teresa Klimek, Halina Kołosowska. Numer drugi został wydrukowany przez drukarnię Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Gorzowie, nakład nieznany.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1/1 rok I	VI 1980	Powielacz, A4, s.11
2.	Nr 1/2 rok II	VI 1981	A6, offset, s.14

II. PISMA OD POWSTANIA „SOLIDARNOSCI” DO WPROWADZENIA STANU WOJENNEGO

Podpisanie „Porozumień sierpniowych” 1980 roku, na mocy których powstał NSZZ „Solidarność”, wyzwoliło w społeczeństwie polskim nowe pokłady energii. Ten zapał aktywności obywatelskiej dał się zauważyć nie tylko w tworzeniu struktur niezależnego od partii związku zawodowego, ale również w tworzeniu niezależnego systemu informacji w

¹³ Były to: 1 Gorzowska Drużyna Harcererek, 1 Gorzowska Drużyna Harcerzy, 2 Gorzowska Drużyna Harcerzy, 6 Gorzowska Drużyna Harcererek, 7 Gorzowska Drużyna Harcererek, 17 Gorzowska Drużyna Harcererek, 23 Gorzowska Drużyna Harcerzy oraz Gorzowska Gromada Zuchowa (opracowano na podst. materiałów znajdujących się w zbiorach Andrzeja Nawojczyka – dawnego instruktora KIHAM, obecnie ZHR).

tym również i niezależnej prasy. Nowy związek, dysponując nowoczesnym sprzętem poligraficznym i papierem przekazywanym z krajów zachodnich, rozwinął niezwykle ożywioną działalność wydawniczą. Początkowo ograniczano się do jednostronicowych ulotek i komunikatów o doraźnym charakterze, by z biegiem czasu przejść do obszernych i regularnie wydawanych biuletynów oficjalnie przeznaczonych do wewnętrznego kolportażu, ale de facto rozpowszechnianych publicznie również poza strukturami związku. Poza wysokonakładowymi publikacjami centrali ogólnopolskiej wychodziły również w olbrzymim nakładzie pisma regionalne. Natomiast nakład pism zakładowych w większości przypadków nie przekraczał kilkuset egzemplarzy.

Pierwsze gazetki z tego okresu, jakie pojawiły się w Gorzowie Wlkp., związane były ze strukturami tworzącego się niezależnego związku zawodowego. W późniejszym okresie rozwój prasy opozycyjnej został rozszerzony na inne środowiska społeczne i był odzwierciedleniem powstających niezależnych struktur społecznych zarówno w Gorzowie Wlkp. jak i w regionie gorzowskim.

Wśród pism ukazujących się pod szyldem „Solidarności” w zależności od zakresu dystrybucji można wyróżnić pisma o charakterze regionalnym i zakładowym.

1. Pisma NSZZ „Solidarność” o charakterze regionalnym

1.1. Solidarność Gorzowska

Pismo bezpośrednio związane jest z powstaniem i rozwojem Solidarności na terenie miasta i regionu gorzowskiego. Pierwszy numer pisma, pod nazwą *Biuletyn Informacyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gorzowie Wlkp.*, informował o utworzeniu się z dniem 13 września 1980 r. Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gorzowie Wlkp. Z wydaniem trzeciego numeru zmieniono nazwę na *Komunikat Informacyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych „Solidarność” w Gorzowie Wlkp.*, by od jedenastego numeru funkcjonować już pod nazwą *Solidarność Gorzowska – Informator NSZZ „Solidarność” – Gorzów Wlkp.* Analizując powstanie i rozwój pisma, można śmiało postawić tezę, że wraz z pismem zmieniał się i rozrastał cały Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” w Gorzowie i w regionie.

Pismo powstało z inicjatywy Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego, które zobowiązało Jerzego Bozackiego do zorganizowania redakcji. Oprócz J. Bozackiego do redakcji dołączyli: Grzegorz Frąckiewicz i Kazimierz Godlewski. Przy pierwszych numerach biuletynu pomagali również; Jerzy Sikora i Ireneusz Meres. W grudniu do kolegium redakcyjnego dołączyła Grażyna Pytlak. W tamtym czasie przez

kilka tygodni z redakcją współpracował Wojciech Szczepanowski, obróbką techniczną zajmował się Jerzy Szłapiński¹⁴.

I Walny Zjazd Delegatów, który odbył się pod koniec kwietnia 1981 roku, oprócz spraw związkowych unormował również status pracowników redakcji. Do tej pory były to osoby albo oddelegowane do pracy związkowej z macierzystych zakładów pracy, albo pracujące w redakcji w ramach „wolnego czasu”. Wyasygnowane środki pozwoliły na powołanie zespołu redakcyjnego w składzie: Grażyna Pytlak (redaktor naczelny), Bernard Dobryniewski, Jerzy Klincewicz, Jerzy Szłapiński (redakcja techniczna). Pod koniec października 1981 r. Bernarda Dobryniewskiego zastąpił Jerzy Wierchowicz.

Początkowy nakład biuletynu od numeru pierwszego do dziesiątego wynosił 500 sztuk i ukazywał się nieregularnie. Kiedy druk przejęły Szczecińskie Zakłady Graficzne, „Solidarność Gorzowska” ukazywała się już regularnie, najpierw jako tygodnik a później dwutygodnik. Nakład pisma również uległ zmianie i stale rósł; od 3 tysięcy.(nr 11-13), przez 8 tys. (nr 14-19), 10 tys. (nr 20), aż do 15 tys. (numery 21-37)¹⁵, by ostatecznie ustabilizować się na poziomie 12 tys. (nr 38-41)¹⁶.

„Solidarność Gorzowska” była pismem które z biuletynu czysto informacyjnego przekształciło się w platformę opiniotwórczą nie tylko na temat bieżących wydarzeń, ale i faktów z historii Polski. Pismo było rozprowadzane nie tylko na terenie miasta Gorzowa Wlkp. ale również w całym regionie gorzowskim, cieszyło się dużym zaufaniem u czytelników. Edycję pisma przerwało wprowadzenie stanu wojennego, chociaż ostatni numer wyszedł z datą 16 grudnia 1981 roku¹⁷.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	1	nie podano	Powielacz, format: A4, s. 1
2.	2	nie podano	Powielacz, format: A4, s. 1
3.	3	nie podano	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 1
4.	4	nie podano	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 1
5.	5	nie podano	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 1
6.	6	nie podano	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 1
7.	7	nie podano	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 1
8.	8	17.10.1980	Powielacz, format: A4, s. 1
9.	9	21.10.1980	Powielacz, format: A4, s. 2
10.	10	27.10.1980	Powielacz, format: A4, s. 4
11.	11	30.10.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 4
12.	12	06.11.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 4
13.	13	06.11.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 4
14.	14	20.11.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 4

¹⁴ Na podstawie; Solidarność Gorzowska, nr 26, z 27 IV 1981 r., s. 1

¹⁵ Wyjątek stanowi tu numer 29 z 24 VI 1981 r., gdzie w stopce redakcyjnej podano nakład 1.500 sztuk, ale sądzę, że jest to błąd drukarski.

¹⁶ Nie uwzględniono tu nakładu wydań specjalnych, ponieważ tylko w numerze 35a podano nakład 15 tys., w pozostałych przypadkach jest on nieznan.

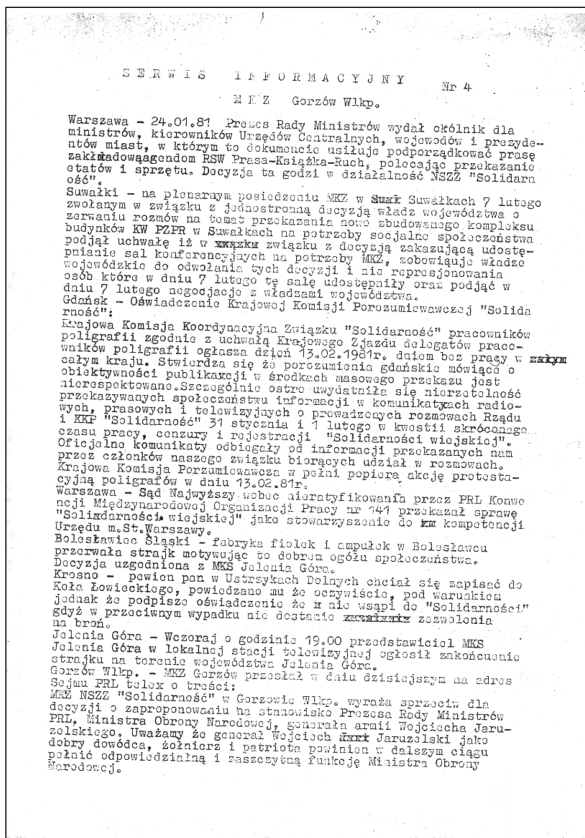
¹⁷ Numer 41 z datą 16 grudnia 1981 roku wydrukowano tuż przed wprowadzeniem stanu wojennego i nie zdążył już trafić do kolportażu. 16 egzemplarzy tego pisma udało się wynieść drukarzom, do dnia dzisiejszego dlatego zachowały się pojedyncze egzemplarze tego numeru.

15.	15	28.11.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 6
16.	16	08.12.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
17.		12.12.1980	Wydanie specjalne, offset, format A5, s. 4
18.	17	22.12.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 4
19.	18	30.12.1980	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 4
20.	19	08.01.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
21.		13.01.1981	Wydanie specjalne, offset, format A5, s. 4
22.		18.01.1981	Wydanie specjalne, offset, format A5, s. 4
23.	20	22.01.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
24.	21	09.02.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
25.	22	02.03.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
26.	23	19.03.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
27.	24	04.04.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
28.	25	14.04.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 12
29.	26	27.04.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
30.	27	20.05.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 12
31.	28	01.06.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
32.	29	24.06.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
33.	30	06.07.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
34.	31	17.07.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
35.	32	28.07.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
36.	33	11.08.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
37.	34	27.08.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 12
38.	35	15.09.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
39.	35a	20.09.1981	Wydanie specjalne Offset, format A4, s. 4
40.	36	19.09.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
41.	37	14.10.1981	Offset, format A4, druk SZGraf., s. 8
42.	38	30.10.1981	Offset, format A3, druk SZGraf., s. 4
43.	38a	29.10.1981	Wydanie specjalne, Offset, format A4, s. 8
44.	39	17.11.1981	Offset, format A3, druk SZGraf., s. 4
45.	39a	11.11.1981	Wydanie specjalne, Offset, format A4, s. 4
46.	40	27.11.1981	Offset, format A3, druk SZGraf., s. 4
47.	41	16.12.1981	Offset, format A3, druk SZGraf., s. 6

1.2. Serwis Informacyjny MKZ Gorzów

Napływające codziennie z pozostałych regionów Polski informacje serwisu teleksowego „Agencji Prasowej Solidarności”, a zarazem nierzetelna kampania informacyjna o „Solidarności” w oficjalnych mediach „wymusiły” na gorzowskim Międzyzakładowym Komitecie Założycielskim NSZZ „Solidarność” stworzenie własnego pisma, które by z większą częstotliwością niż wychodząca co dwa tygodnie *Solidarność Gorzowska* przekazywało bieżące informacje o „Solidarności” i sytuacji w kraju. Pierwsze egzemplarze pisma były dosłownymi przedrukami informacji teleksowych, jakie docierały do siedziby MKZ, i były firmowane tytułem *Serwis Informacyjny*. Znane są trzy egzemplarze biuletynu, ostatni z numerem 4 bez daty wydania. Druk MKZ Gorzów Wlkp., nakładu nie podano.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Brak nru	04-05.02.1981	Powiel. A4, s.4
2.	Brak nru	06-07.02.1981	Powiel. A4, s.1
3.			
4.	Nr 4		Powiel. A4, s.2

1.3. Komunikat¹⁸

Prawdopodobnie *Komunikat* zastąpił *Serwis Informacyjny* ponieważ, wiele wskazuje na to, że zmieniając tytuł gazetki kontynuowano dalszą numerację pisma.¹⁹

Pismo ukazywało się początkowo dość nieregularnie „w zależności od potrzeb i możliwości technicznych” z częstotliwością co dwa, trzy dni, by od 20 marca 1981 roku

¹⁸ Pierwszy znany *Komunikat Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gorzowie Wlkp.* wyszedł z datą 17 października 1980 roku. Było to pismo jednorazowe, informujące jedynie o podjęciu manifestacji *solidarności* w sprawie podwyżek plac rekompensujących wzrost kosztów utrzymania – poprzez założenie biało-czerwonych opasek, wywieszenie flag narodowych i transparentów informacyjnych o manifestacji przed bramami zakładów pracy w dniach od 18 do 20 października 1980 r.

¹⁹ Świadczą o tym: taka sama szata graficzna, czcionka i technika druku obu pism, a przede wszystkim to, że ostatni znany numer *Serwisu Informacyjnego* ukazał się z datą 7 lutego, a najwcześniejszy znany numer *Komunikatu* to numer 4 z 11 lutego 1981.

wychodzić codziennie. Ostatni znany numer *Komunikatu* to nr 25 z 9 kwietnia 1981, później zastąpiły go *Wiadomości Dnia*. *Komunikat* opracowywał zespół redakcyjny *Solidarności Gorzowskiej*. Druk MKZ Gorzów Wlkp., nakładu nie podano.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 5	12.02.1981	Powiel. A4, s.1
2.	Nr 6	19.02.1981	Powiel. A4, s.2
3.	Nr 7	05.03.1981	Powiel. A4, s.4
4.	Nr 8	09.03.1981	Powiel. A4, s.4
5.	Nr 9	10.03.1981	Powiel. A4, s.2
6.	Nr 10	12.03.1981	Powiel. A4, s.2
7.	Nr 8	17.03.1981	Powiel. A4, s.2 (błąd w numeracji)
8.	K. specjalny	20.03.1981	Powiel. A4, s.2
9.	Nr 11	21.03.1981	Powiel. A4, s.4
10.	Nr 12	22.03.1981	Powiel. A4, s.2
11.	Nr 13	23.03.1981	Powiel. A4, s.1
12.	Nr 14	24.03.1981	Powiel. A4, s.2
13.	Nr 16	25.03.1981	Powiel. A4, s.3
14.	Nr 17	26.03.1981	Powiel. A4, s.2
15.	Nr 18	27.03.1981	Powiel. A4, s.2
16.	Nr 19	28.03.1981	Powiel. A4, s.2
17.	Nr 20	29.03.1981	Powiel. A4, s.2
18.	Nr 21	29.03.1981	Powiel. A4, s.2
19.	Nr 22	30.03.1981	Powiel. A4, s.2
20.			
21.			
22.	Nr 25	09.04. 1981	Powiel. A4, s.2

1.4. Wiadomości Dnia. Pismo Zarządu Regionalnego NSZZ „Solidarność” w Gorzowie

Kontynuację po „Komunikacie” codziennego serwisu przejęły „Wiadomości dnia”. Kolegium redakcyjne tworzyło dwoje redaktorów „Solidarności Gorzowskiej” – Grażyna Pytlak i Bernard Dobryniewski. Pismo ukazywało się od maja do lipca 1981 roku, bez numeracji i wielkości nakładu.

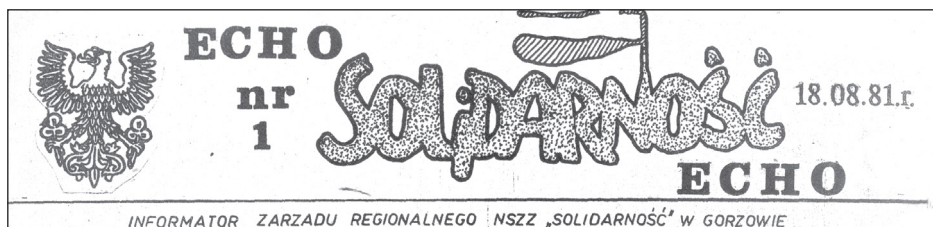

Lp.	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	11.05.1981	Offset, format A4, s. 2
2.	12.05.1981	Offset, format A4, s. 2
3.	13.05.1981	Offset, format A4, s. 2
4.	14.05.1981	Offset, format A4, s. 2
5.	15.05.1981	Offset, format A4, s. 2
6.	17.05.1981	Offset, format A4, s. 2
7.	18.05.1981	Offset, format A4, s. 2
8.	19.05.1981	Offset, format A4, s. 2
9.	20.05.1981	Offset, format A4, s. 2
10.	21.05.1981	Offset, format A4, s. 2
11.	22.05.1981	Offset, format A4, s. 2
12.	25.05.1981	Offset, format A4, s. 2
13.	26.05.1981	Offset, format A4, s. 2
14.	28.05.1981	Offset, format A4, s. 2
15.	29.05.1981	Offset, format A4, s. 3
16.	01.06.1981	Offset, format A4, s. 2
17.	02.06.1981	Offset, format A4, s. 2
18.	03.06.1981	Offset, format A4, s. 2
19.	04.06.1981	Offset, format A4, s. 2
20.	05.06.1981	Offset, format A4, s. 2
21.	08.06.1981	Offset, format A4, s. 2
22.	09.06.1981	Offset, format A4, s. 2
23.	10.06.1981	Offset, format A4, s. 2
24.	11.06.1981	Offset, format A4, s. 2
25.	12.06.1981	Offset, format A4, s. 2
26.	15.06.1981	Offset, format A4, s. 2
27.	16.06.1981	Offset, format A4, s. 2
28.	17.06.1981	Offset, format A4, s. 2
29.	19.06.1981	Offset, format A4, s. 3
30.	22.06.1981	Offset, format A4, s. 2
31.	23.06.1981	Offset, format A4, s. 2
32.	24.06.1981	Offset, format A4, s. 2
33.	25.06.1981	Offset, format A4, s. 2
34.	28.06.1981?	b. daty, Offset, format A4, s. 2

35.	29.06.1981	Offset, format A4, s. 2
36.	30.06.1981	Offset, format A4, s. 2
37.	01.07.1981	Offset, format A4, s. 2
38.	02.07.1981	Offset, format A4, s. 2
39.	03.07.1981	Offset, format A4, s. 2
40.	06.07.1981	Offset, format A4, s. 2
41.	07.07.1981	Offset, format A4, s. 2

1.5. Echo. Informator Zarządu Regionalnego NSZZ „Solidarność” w Gorzowie

Ponieważ z początkiem lipca przestały ukazywać się „Wiadomości Dnia”, a ukazująca się co dwa tygodnie „Solidarność Gorzowska” nie nadążała z przekazywaniem bieżących wydarzeń. Część członków redakcji „SG”, postanowiła stworzyć nowe pismo „Echo”, które miało temu zadaniu sprostać. Tak o tym informowała redakcja pisma: *Niestety szybki bieg wydarzeń, ich ilość i różnorodność spowodowały, że ukazująca się co dwa tygodnie „Solidarność Gorzowska” nie daje możliwości informowania Czytelników o wszystkich wydarzeniach i są one spóźnione w czasie. Wobec tego podjęliśmy inicjatywę wydawania dodatkowo dwa razy w tygodniu „Echa”²⁰. Z 28. numerem pisma związany jest pewien incydent, który w Zarządzie Regionu wprowadził dużo niepokoju i zamieszania. Mianowicie na obrzeżach stopki redakcyjnej ktoś wydrapał napis ŚMIERĆ CZERWONYM BANDYTOM VICTORIA²¹. Trudno jednoznacznie ustalić, czy był to nieprzemysłany „żart”, czy prowokacja. W każdym razie władze Zarządu Regionu stanowczo odcięły się od tej treści i przeprosiły za incydent, obarczając winą „nieodpowiedzialnego sprawcę” mającego dostęp do matrycy pisma²².*

Redakcję biuletynu tworzyli: Grażyna Pytlak, Maria Basikiewicz, Jerzy Klincewicz. *Echo* wychodziło do stanu wojennego (ostatni numer z 11 grudnia 1981), a drukowane było przez WNG (Wydawnictwo Niezależne Gorzów), nakładu nie podano.

²⁰ G. Pytlak, *Dwa razy w tygodniu „Echo”, w: Solidarność Gorzowska*, nr 35 z 15.09.1981, s. 1

²¹ Egzemplarz nr 28 z takim napisem znajduje się w zbiorze autora.

²² D. A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski w latach 1945–1998. Przemiany społeczno-polityczne*, Szczecin-Gorzów Wlkp. 2005, s. 362.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	18.08.1981	Offset, format A4, s. 4
2.	Nr 2	21.08.1981	Offset, format A4, s. 4
3.	Nr 3	25.08.1981	Offset, format A4, s. 4
4.	Nr 4	28.08.1981	Offset, format A4, s. 4
5.	Nr 5	01.09.1981	Offset, format A4, s. 4
6.	Nr 6	04.09.1981	Offset, format A4, s. 4
7.	Nr 7	06.09.1981	Offset, format A4, s. 4
8.	Nr 8	07.09.1981	Offset, format A4, s. 4
9.	Nr 9	08.09.1981	Offset, format A4, s. 4
10.	Nr 10	09.09.1981	Offset, format A4, s. 4
11.	Nr 11	10.09.1981	Offset, format A4, s. 4
12.	Nr 12	11.09.1981	Offset, format A4, s. 4
13.	Nr 13	15.09.1981	Offset, format A4, s. 4
14.	Nr 14	18.09.1981	Offset, format A4, s. 4
15.	Nr 15	22.09.1981	Offset, format A4, s. 4
16.	Nr 16	25.09.1981	Offset, format A4, s. 4
17.	Nr 17	28.09.1981	Offset, format A4, s. 4
18.	Nr 18	29.09.1981	Offset, format A4, s. 4
19.	Nr 18a	29.09.1981	Offset, format A4, s. 4
20.	Nr 19	30.09.1981	Offset, format A4, s. 4
21.	Nr 20	01.10.1981	Offset, format A4, s. 4
22.	Nr 20a	01.10.1981	Offset, format A4, s. 4
23.	Nr 21	02.10.1981	Offset, format A4, s. 4
24.	Nr 22	03-04.10.1981	Offset, format A4, s. 4
25.	Nr 23	05.10.1981	Offset, format A4, s. 4
26.	Nr 24	06.10.1981	Offset, format A4, s. 4
27.	Nr 25	07.10.1981	Offset, format A4, s. 4
28.	Nr 26	08.10.1981	Offset, format A4, s. 4
29.	Nr 27	13.10.1981	Offset, format A4, s. 4
30.	Nr 28	16.10.1981	Offset, format A4, s. 4
31.	Nr 29	20.10.1981	Offset, format A4, s. 4
32.	Nr 30	23.10.1981	Offset, format A4, s. 4
33.	Nr 31	27.10.1981	Offset, format A4, s. 4
34.	Nr 32	30.10.1981	Offset, format A4, s. 4
35.	Nr 33	03.11.1981	Offset, format A4, s. 6
36.	Nr 34	06.11.1981	Offset, format A4, s. 4
37.	Nr 35	10.11.1981	Offset, format A4, s. 8
38.	Nr 36	13.11.1981	Offset, format A4, s. 6
39.	Nr 37	16.11.1981	Offset, format A4, s. 4
40.	Nr 38	20.11.1981	Offset, format A4, s. 4
41.	Nr 39	24.11.1981	Offset, format A4, s. 4
42.	Nr 40	27.11.1981	Offset, format A4, s. 4

43.	Nr 41	01.12.1981	Offset, format A4, s. 4
44.	Nr 42	04.12.1981	Offset, format A4, s. 4
45.	Nr 42a	04.12.1981	Offset, format A4, s. 2
46.	Nr 43	07.12.1981	Offset, format A4, s. 2
47.	Nr 44	08.12.1981	Offset, format A4, s. 4
48.	Nr 45	11.12.1981	Offset, format A4, s. 4

1.6. Komunikat Regionalnego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” w Gorzowie

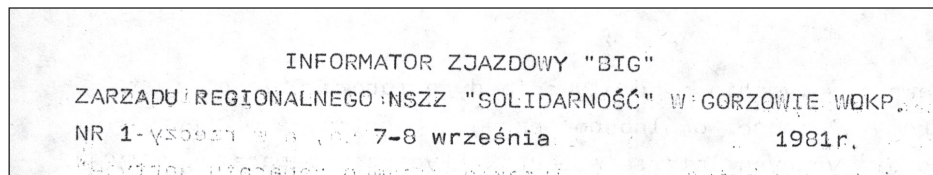
W dniu 19 marca 1981 r. w siedzibie Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, doszło do pobicia przez MO dwóch działaczy bydgoskiego MKZ: Jana Rulewskiego i Mariusza Łabętowicza oraz Michała Bartoszcze z rolniczej Solidarności. Wydarzenia bydgoskie Związek uznał za prowokację, a rozpoczęte dwa dni później i toczone z przerwami do 25 marca rozmowy między KKP a przedstawicielami rządu Mieczysława Rakowskiego nie doprowadziły do rozwiązania zaistniałego kryzysu. W tej sytuacji kierownictwo „Solidarności” zdecydowało się powołać na szczeblu ogólnopolskim Krajowy Komitet Strajkowy NSZZ „Solidarność” a także odpowiednio na szczeblach regionalnych – Regionalne Komitety Strajkowe. Miały one zorganizować i przeprowadzić czterogodzinny strajk ostrzegawczy w dniu 27 marca 1981 r. a w wypadku niespełnienia żądań strajkowych przystąpić 31 marca 1981 r. do strajku generalnego. 30 marca 1981 r. doszło do kompromisu i obie strony zawarły tzw. porozumienie warszawskie, w którym władze „Solidarności” odstąpiły od strajku generalnego, a strona rządowa obiecała przeprowadzić śledztwo w sprawie pobicia Jana Rulewskiego i dwóch jego kolegów z „Solidarności”.

Wydany *Komunikat* nr 1/81 był relacją z przeprowadzonego w dniu 27 marca 1981 r. 4-godzinnego strajku ostrzegawczego w Gorzowie Wlkp. i regionie gorzowskim. Wprowadzenie numeracji sugeruje, że wydawca zakładał przedłużanie się kryzysu i w związku z tym dalsze wydawanie *Komunikatów*. Druk; Drukarnia RKS Gorzów Wlkp., nakładu nie podano.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1/81	28.03.1981	Powielacz, format A4, druk RKS Gorzów Wlkp., s. 1

1.7. Informator Zjazdowy „BIG”. Zarządu Regionalnego „NSZZ „Solidarność” w Gorzowie

Odbywający się w Gdańsku Oliwie Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”, gdzie wśród nich była redaktor *Solidarności Gorzowskiej* Grażyna Pytlak, zaowocował wydaniem dwóch numerów *Informatora Zjazdowego „BIG”*, w którym na bieżąco informowano o przebiegu zjazdu.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	7-8 września 1981	Powielacz, format A4, s.2
2.	Nr 2	8-9 września 1981	Powielacz, format A4, s.4

2. PISMA ZAKŁADOWE

Tworzone w poszczególnych przedsiębiorstwach Komisje Zakładowe NSZZ „Solidarność” przyczyniły się do powstania niezależnych pism zakładowych. Były one nie tylko formą informacji wewnątrzwiązkowej w zakładach pracy, ale stanowiły zarazem „wizytówkę” KZ NSZZ „Solidarność” na zewnątrz przedsiębiorstwa. Dodatkowo wydawanie własnego pisma świadczyło o dużych możliwościach organizacyjnych poszczególnych komisji zakładowych, co na forum związkowym przysparzało członkom tych komisji dodatkowego prestiżu.

Z tego okresu znanych jest dziewięć tytułów pism zakładowych związanych z NSZZ „Solidarność” w Gorzowie Wlkp.:

1. **Solidarność Stilonowska.** Informator NSZZ „Solidarność” w ZWCh „Stilon” w Gorzowie Wlkp.
2. **Komunikat Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” „Społem” WSS Gorzów Wlkp.**²³
3. **Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Zakłady Mechaniczne „Gorzów”**
4. **Solidarność GPT - Warta - Tourist** Informator NSZZ „Solidarność” GPT „Warta - Tourist”
5. **Solidarność w Energetyce** Informator Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Elektrociepłowni Gorzów
6. **Serwis Informacyjny** Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w ZREMB Gorzów Wlkp.
7. **Życie Silwany** Pismo KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładach Przemysłu Jedwabniczego „Silwana”
8. **Zwrotnica** Informator Komisji Węzłowej PKP Gorzów Wlkp.
9. **Solidarność w GPBP** Informator NSZZ „Solidarność” w GPBP

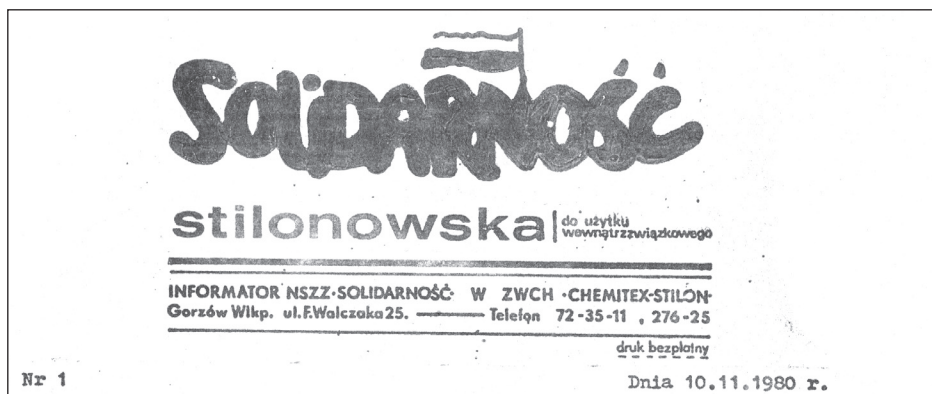
2.1. Solidarność Stilonowska. Informator NSZZ „Solidarność” ZWCh „Stilon” w Gorzowie

Pojawienie się już na początku listopada 1980 r. pierwszego numeru pisma w profesjonalnej szacie graficznej świadczyło o sprawnie działającej organizacji związkowej w największym przedsiębiorstwie gorzowskim, jakim były Zakłady Wyrobów Chemicznych „Chemitex-Stilon”.

²³ Pierwszy numer Komunikatu firmowany był przez Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” przy „Społem” WSS Odział Gorzów Wlkp.

Pierwsze cztery numery *Solidarności Stilonowskiej* były tworzone przez ciągle zmieniający się skład redakcji. W tych czterech numerach w stopce redakcyjnej pojawiły się następujące nazwiska: Jan Lewandowski, Waclaw Bukjan, Ewa Tuczyńska, Leszek Szokalski, Stefania Hejmanowska, Halina Wojtalik, Anatol Konsik, Tadeusz Frąckowiak, Kazimierz Modzelan.

Dopiero od piątego numeru zespół redakcyjny ustabilizował się w składzie: Zbigniew Romanowski, Waclaw Bukian, Andrzej Kostanecki, Ryszard Zalewski, Leszek Szokalski, Teresa Siemak i Jan Lewandowski. *Solidarność Stilonowska* była największym objętościowo i nakładowo²⁴ wydawanym biuletynem zakładowym w mieście. Przez rok ukazywania się gazety od listopada 1980 r. do listopada 1981 ukazało się 18 numerów pisma.

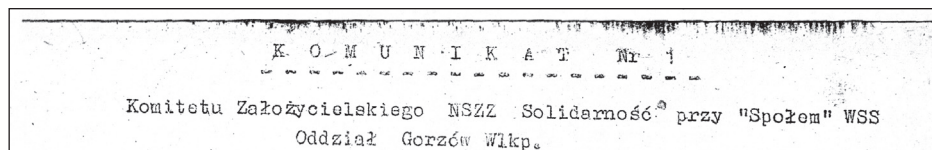
Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	10.11.1980	Offset, format A4, s. 4
2.	Nr 2	25.11.1980	Offset, format A4, s. 4
3.	Nr 3	13.12.1980	Offset, format A4, s. 4
4.	Nr 4	22.12.1981	Offset, format A4, s. 5
5.	Nr 5	20.01.1981	Offset, format A4, s. 6
6.	Nr 6	09.02.1981	Offset, format A4, s. 8
7.	Nr 7	03.03.1981	Offset, format A4, s. 8
8.	Nr 8	15.04.1981	Offset, format A4, s. 8
9.	Nr 9	30.04.1981	Offset, format A4, s. 6
10.	Nr 10	20.05.1981	Offset, format A4, s. 8
11.	Nr 11	01.06.1981	Offset, format A4, s. 8
12.	Nr 12	16.06.1981	Offset, format A4, s. 8
13.	Nr 13	? 07.1981	Offset, format A4, s. 8
14.	Nr 14	31.07.1981	Offset, format A4, s. 8
15.	Nr 15	31.08.1981	Offset, format A4, s. 8

²⁴ Nakład w zależności od numeru wahał się od 3000 sztuk (nr 1-4), by spaść do 2000 (nr 5-9) i następnie wzrosnąć do 2500 sztuk (nr 10-18).

16.	Nr 16	18.09.1981	Offset, format A4, s. 8
17.	Nr 17	30.10.1981	Offset, format A4, s. 8
18.	Nr 18	25.11.1981	Offset, format A4, s. 8

2.2. Komunikat. Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” „Społem” WSS Gorzów

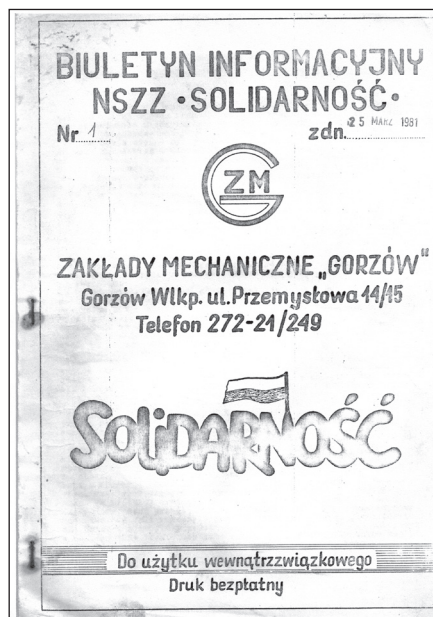
Pierwszy numer pisma ukazał się już 15 października 1980 r. i było to pierwsze pismo zakładowe jakie ukazało się z winiętą Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Gorzowie Wlkp. Nie podano składu redakcji.

Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	15.10.1980	Powiel. A4, s.1
2.			
3.			
4.			
5.			
6.	Nr 6	23.07.1981	Powiel. A4, s.4

2.3. Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność”

Biuletyn wydawany przez KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładach Mechanicznych „Gorzów” – pismo, którego pierwszy numer wyszedł 25 marca 1981 r. Ukazywało się jako miesięcznik aż do stanu wojennego. Według relacji ukazało się 11 lub 12 numerów biuletynu, z których znany jest tylko jeden²⁵. Zespół redakcyjny tworzyli: M. Adamczak, Z. Bartoszek, M. Majewski, K. Rutkowski.

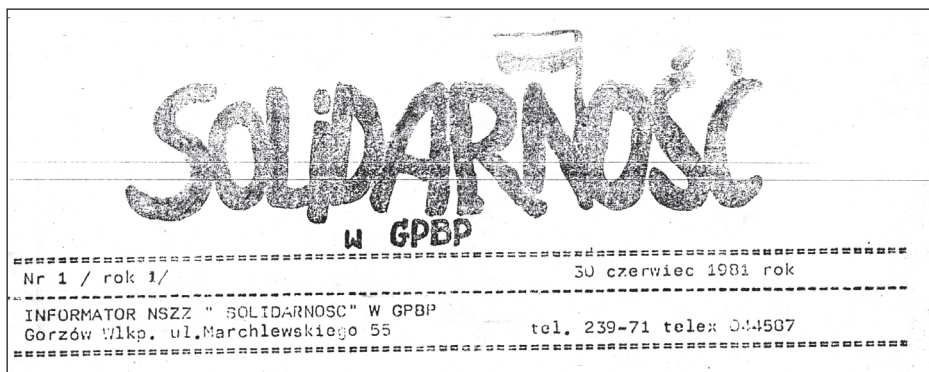

²⁵ Na podstawie relacji Tadeusza Kołodziejskiego z maja 2006 r., autorowi udało się dotrzeć tylko do pierwszego numeru.

Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	25.03.1981	Powiel. A4, s.12

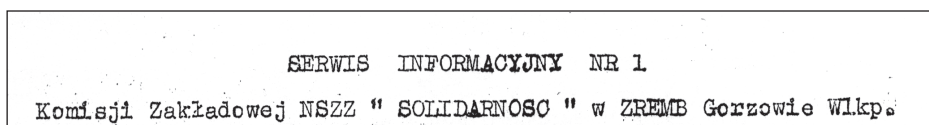
2.4. Solidarność w GPBP

Biuletyn informacyjny KZ NSZZ „Solidarność” w Gorzowskim Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego w Gorzowie Wlkp. Znany jest tylko pierwszy numer z 30 czerwca 1981 roku. Składu redakcji i nakładu pisma nie podano, jednak teksty firmowane są inicjałami KLB.

Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	30.06.1981	Offset, format A4, s. 2

2.5. Serwis Informacyjny

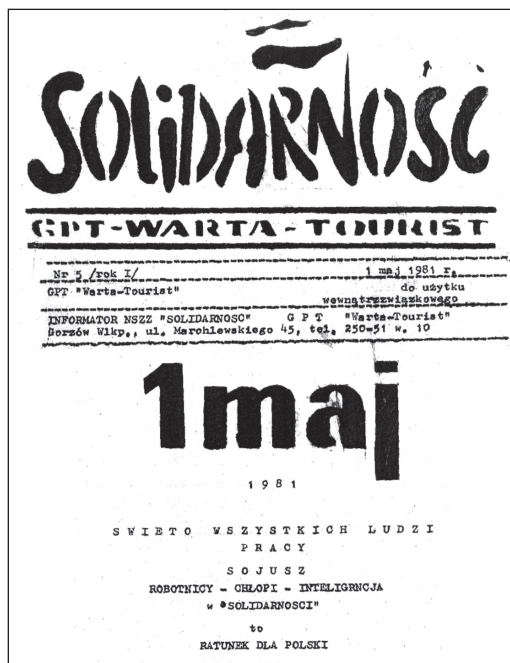
Informator KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładach Remontowych Maszyn Budowlanych w Gorzowie Wlkp. Znany jest tylko pierwszy numer z 17 lutego 1981 roku.

Składu redakcji i nakładu biuletynu nie podano.

Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	17.02.1981	Powiel. A4, s.3

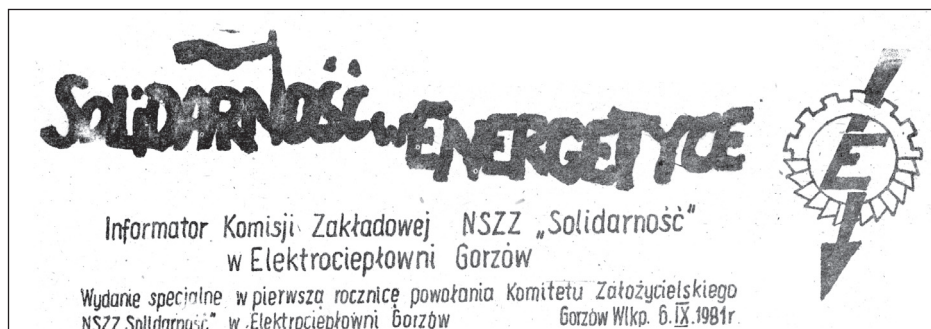
2.6. Solidarność GPT – Warta – Tourist

Informator KZ NSZZ „Solidarność” Gorzowskiego Przedsiębiorstwa Turystycznego „Warta – Tourist”. Zachowały się tylko numery: 4 z kwietnia i 5 z maja 1981 r. Składu redakcji i nakładu pisma nie podano.

Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.			
2.			
3.			
4.	Nr 4/rok I	7 kwiecień 1981	A4, powiel., s. 6
5.	Nr 5/rok I	1 maj 1981	A4, powiel., s. 6

2.7. Solidarność w Energetyce. Informator Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Elektrociepłowni Gorzów

Znane jest tylko wydanie specjalne biuletynu z 6 września 1981 r. z okazji pierwszej rocznicy powołania Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Elektrociepłowni Gorzów. Składu redakcji i nakładu nie podano.

Lp.	Numeracja	Data	Uwagi edytorskie
1.	wyd. specjalne	06.09.1981	Offset, format A4, s.6

2.8. Życie Silwany

Pismo Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Zakładach Przemysłu Jedwabniczego „Silwana” w Gorzowie Wlkp.

Znany jest tylko trzeci numer pisma, choć wedle tekstu redakcji „Perypetie Życia Silwany”, powinien istnieć jeszcze pierwszy numer tego pisma. Złożony w Zarządzie Regionalnym NSZZ „Solidarność” pierwszy numer dosyć długo czekał na druk, a następnie już po wydrukowaniu po prostu zaginął. Stare przysłowie mówi, „iż w przyrodzie nic nie ginie tylko zmienia właściciela”. Idąc tym tropem, próbowaliśmy dociec okoliczności tego zaginięcia i zidentyfikować sprawców przywłaszczenia. Niestety bezskutecznie. Z tym większą energią zabraliśmy się do pracy nad drugim numerem. Ukazał się on tylko z niewielkim opóźnieniem i zdawałoby się, że teraz już wszystko potoczy się normalnie. Los chciał inaczej. Pojawiły się nowe komplikacje, z których najważniejszą było uszkodzenie urządzeń drukarskich w Zarządzie Regionalnym i przedłużająca się ich naprawa. Tak więc bez możliwości druku nasze pismo musiało umrzeć śmiercią naturalną. Licząc jednak na nadejście lepszych czasów, nie rozwiązaliśmy zespołu redakcyjnego, a jedynie zawiesiliśmy swoją działalność. Wznowiliśmy ją w miesiącu listopadzie²⁶. I tak ukazał się trzeci numer pisma.

Zespół redakcyjny tworzyli: Hanna Kończal (redaktor naczelny), Janina Cieślak, Ryszard Hermanowicz, Andrzej Kłyś, Aniela Kowala, Hanna Szalińska.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1		
2.	Nr 3	Listopad 1981	Offset, format A5, s. 8

²⁶ Życie Silwany, nr 3, s. 1.

2.9. Zwrotnica. Informator Komisji Węzłowej PKP Gorzów

Pismo NSZZ „Solidarność” PKP Gorzów Wielkopolski redagowane przez kolegium redakcyjne w składzie: Marian Pielasa, Maciej Dobrowolski, Józef Siekanowicz.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	10.09.1981	Offset, format A4, s. 4
2.	Nr 2	21.09.1981	Offset, format A4, s. 6
3.	Nr 3	14.10.1981	Offset, format A4, s. 6
4.	Nr 4	13.11.1981	Offset, format A4, s. 8

3. PISMA ŚRODOWISK OŚWIATOWYCH I SZKOLNYCH

3.1. Sowa. Biuletyn Informacyjny Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” Gorzów

Pismo środowiska nauczycieli gorzowskich związanych z NSZZ „Solidarność”. W pierwszym numerze „Sowy” w tekście wprowadzającym, członkowie redakcji wyjaśniają, dlaczego zdecydowali się na wydawanie własnego pisma: *Chcemy być doinformowani, chcemy komunikacji szerokiej i rzetelnej, chcemy czytać o swoich sukcesach i kłopotach, chcemy współuczestniczyć w rozwiązywaniu problemów, chcemy być podmiotem dziejącej się historii*²⁷. Pismo wychodziło jako miesięcznik, do stanu wojennego wyszło cztery numery, pierwszy wydrukowany w Drezdenku w nakładzie 300 sztuk, pozostałe drukowa-

²⁷ Sowa. Biuletyn Informacyjny Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” Gorzów Wlkp., nr 1, czerwiec 1981, s. 1.

ne były w Gorzowie, nakład nie znany. Redakcję tworzyli: Maria Buchmiet-Kassian, Marek Kassian, Teresa Klimek, Władysław Klimek, Maria Jolanta Łukowska

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	06.1981	Offset, A5, s. 16
2.	Nr 2	09.1981	Offset, A4, s.4
3.	Nr 3	10.1981	Offset, A4, s.4
4.	Nr 4	11.1981	Offset, A4, s.4

3.2. Filareta

Pismo Klubu Dyskusyjnego przy I LO im. T. Kościuszki w Gorzowie Wlkp. Zespół redakcyjny pracował w następującym składzie: Marek Górecki, Piotr Krzyżanowski, Dorota Madejek, Bogdan Kiernicki, Mirosław Gruszka, Medard Majewski, Krzysztof Przeżożny, Arkadiusz Siwko, Piotr Zych, ilustracje: Daria Głowczyk. Znane są tylko dwa numery pisma, trzeci mimo że złożony do druku nie wyszedł ze względu na wprowadzenie stanu wojennego.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	b. nru	Nie podano	A4, powielacz, s.14
2.	Nr 2	Nie podano	A6, offset, s. 16

4. PISMA STUDENCKIE

Zmiany społeczno-polityczne zapoczątkowane przez „Solidarność” objęły również inne środowiska społeczne, w tym i studenckie. Powstało konkurencyjne w stosunku do Socjalistycznego Zrzeszenia Studentów Polskich – Niezależne Zrzeszenie Studentów.

Również i w te przemiany włączyło się środowisko akademickie Akademii Wychowania Fizycznego w Gorzowie Wlkp., inicjując działalność na uczelni NZS. W związku z rozpoczęciem działalności Tymczasowego Komitetu Założycielskiego Niezależnego Zrzeszenia Studentów ukazał się **Komunikat nr 1 NZS AWF Poznań Filia Gorzów Wlkp.**, w którym powołując się na art. 84 Konstytucji PRL, Pakty Praw Człowieka i Obywatela i porozumienia gdańskie, informowano o powstaniu w dniu 12 listopada 1980 r.

TKZ NZS AWF w Gorzowie Wlkp. W pierwszym etapie swojej działalności NZS skupił się na kwestiach organizacyjnych i kadrowych, a działalność poligraficzna zaowocowała dopiero w roku akademickim 1981/82 pojawieniem się dwóch pism: najpierw **Rekontry** (wyszły tylko dwa numery biuletynu), a później **Komunikatów Strajkowych**. Zaprzestanie wydawania „Rekontry” było wynikiem napiętej sytuacji w środowisku akademickim w całej Polsce na przełomie listopada i grudnia 1981 r. Na znak poparcia dla studentów z Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu żądających usunięcia rektora płka prof. M. Hebdy, a także dążących do przyśpieszenia uchwalenia nowej ustawy o szkolnictwie wyższym spowodowała że na AWF podjęto strajk solidarnościowy i **Rekontrę** zastąpiły **Komunikaty Strajkowe**.

4.1. Komunikat Niezależnego Zrzeszenia Studentów AWF Poznań Filia Gorzów

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	N 1	listopad 1980	ksero, format A4, s. 1

Komunikat Nr 1
NIEZALEŻNEGO ZRZESZENIA
STUDENTÓW
AWF Poznań Filia Gorzów Wlkp.

Od dnia 12.11.1980r w środowisku akademickim Akademii Wychowania Fizycznego w Gorzowie Wlkp. rozpoczął swą działalność Tymczasowy Komitet Założycielski Niezależnego Zrzeszenia Studentów

Legalność działania tej organizacji zapewniają następujące dokumenty: -art. 84 Konstytucji PRL-o wolności zrzeszania się
- Deklaracja
- Pakty Praw Człowieka i Obywatela
- Porozumienie Gdańskie z dn. 31.08.1980r.
- Inne dokumenty

W dn. 12.11.1980r o godz. 16⁰⁰ w Klubie „Cycus” odbyło się zebranie TKZ NZS AWF w Gorzowie, na którym następujący studenci zadeklarowali swą działalność w Komitecie: Andrzej Jarek, Zenon Zadworny, Andrzej Zajdel, Janusz Dreczka, Wojciech Głowacki, Ryszard Franczuk, Janusz Byczkiewicz, Wojciech Ziemiak, Joanna Zaborska, Stanisław Nowaczyk, Mieczysław Wenelski.

natomiast 43 osoby swą działalność w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów.

Czekamy na następne zgłoszenia i deklaracje. Punkt informacyjny mieści się w DS „Swojak” w pokoju nr 13

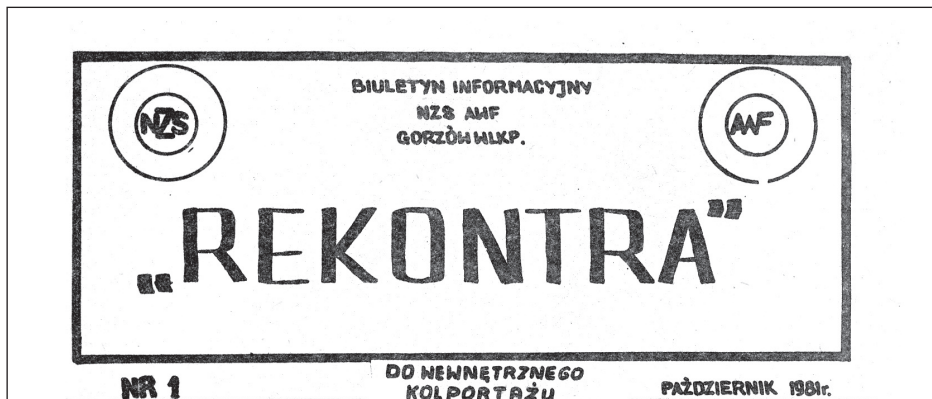
Przewodniczący Zarządu Uczelnianego
Niezależnego Zrzeszenia Studentów

Andrzej Mielniczek

TKZ NZS AWF Gorzów Wlkp.

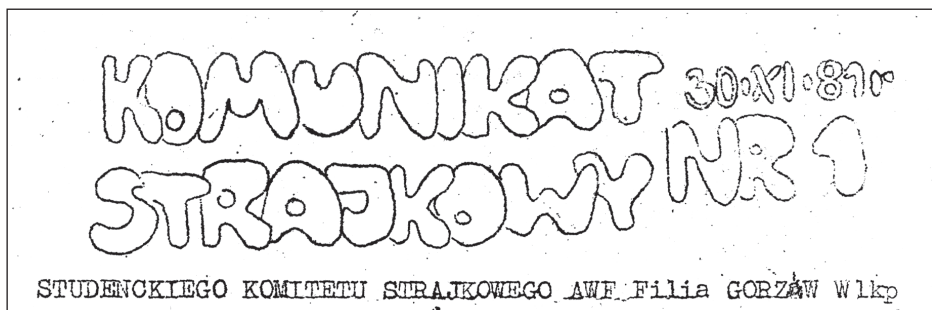

4.2. Rekontra. Biuletyn Niezależnego Zrzeszenia Studentów przy AWF Gorzów

Biuletyn w zamierzeniu redakcji miał „rozbudzić większe zainteresowanie studentkim środowiskiem, a także akcentować i pomagać w rozwiązywaniu problemów wszystkim studentom, nie tylko członkom NZS-u”²⁸. Redakcja: A. Wiatrowski (szef redakcji), D. Pawlicki, Z. Guzik, M. Trzmiel, K. Rudnicki, L. Zguczyński (szata graficzna). Współpraca: E Krawasz, W. Suchogórski, W. Paszkiewicz, L. Dymek, J. Baćkowska. Nakład 350 egzemplarzy, druk; WNG (Wydawnictwo Niezależne Gorzów).

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	październik.1981	Offset, format A4, s. 8
2.	N 2	listopad 1981	Offset, format A4, s. 8 ²⁹

4.3. Komunikat Strajkowy. Studenckiego Komitetu Strajkowego AWF Filia Gorzów

Redaktor odpowiedzialny – Andrzej Wiatrowski, redaktor techniczny – Mirosław Denisiewicz. Druk: NWS (Niezależne Wydawnictwo Studenckie), nakładu nie podano.

²⁸ Rekontra Biuletyn Informacyjny NZS AWF Gorzów Wlkp., nr 1, s. 1.

²⁹ Numer 2 „Rekontry” został opisany w pracy: K. Kunickiej, B. J. Kunickiego, H. Szczepańskiego, *Prasa gorzowska w latach 1945-1985*. Gorzów 1987, s. 159.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	30.11.1981	Powielacz, format A4, s.4
2.	Nr 2	01.12.1981	Powielacz, format A4, s.4
3.	Nr 3	02.12.1981	Powielacz, format A4, s.2
4.	Nr 4	03.12.1981	Powielacz, format A4, s.4
5.	Nr 5	04.12.1981	Powielacz, format A4, s.4
6.	Nr 6-7-8	05-07.12.1981	Powielacz, format A4, s.4
7.	Nr 9	08.12.1981	Powielacz, format A4, s.3
8.	Nr 10-11-12	9-11.12.1981	Powielacz, format A4, s.3

5. PISMA INNYCH ŚRODOWISK OPOZYCYJNYCH

5.1. Komunikat Okręgowego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania w Gorzowie

Na mocy uchwały Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Gorzowie Wlkp. z dnia 19 lutego 1981 roku został powołany Okręgowy Komitet Obrony Więzionych za Przekonania w Gorzowie Wlkp. W uchwale uzasadniono decyzję o powołaniu Okręgowego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania jako *następstwo nierespektowania przez władze 4 punktu porozumienia gdańskiego, który mówi m.in. o zaniechaniu represji za wyznawanie i głoszenie publiczne poglądów politycznych. W myśl tej zasady niedopuszczalne jest przetrzymywanie w aresztach osób, które za głoszenie swych poglądów oskarża się o tak zwaną „działalność antysocjalistyczną”. Będziemy domagać się, aby wymiar sprawiedliwości oraz aparat ścigania i bezpieczeństwa nie działał wbrew prawu lub poza prawem*³⁰. Fakt ten został potwierdzony uchwałą nr 63/81 z dnia 7 października 1981 roku podczas I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku.

K o m u n i k a t   n r .   5 / 8 1

**Regionalnego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania
w Gorzowie Wlkp.**

Okręgowy Komitet Obrony Więzionych za Przekonania w Gorzowie Wlkp. tworzyli: Ryszard Ornoch – MKZ, Stanisław Gałęcki – aktor, Jerzy Wierchowicz – prawnik, Jerzy Synowiec – prawnik, Jan Wielgosz – robotnik, Tadeusz Kołodziejcki – MKZ, Stanisław Siekanowicz – mgr filologii klasycznej, Zbigniew Belz – prawnik, Bogusław Gruszczyński – rencista, Ryszard Kotarski – robotnik, Ryszard Chromicz – robotnik, Edward Borowski – MKZ, ks. Witold Andrzejewski, Władysław Czyżewski – nauczyciel historii, Jan Korcz – artysta malarz. Na posiedzeniu w dniu 3 marca do Komitetu dołączyła Te-

³⁰ Fragment uchwały MKZ NSZZ „Solidarność” w Gorzowie Wlkp. z 19 II 1981 r., egzemplarz uchwały znajduje się w zbiorach autora.

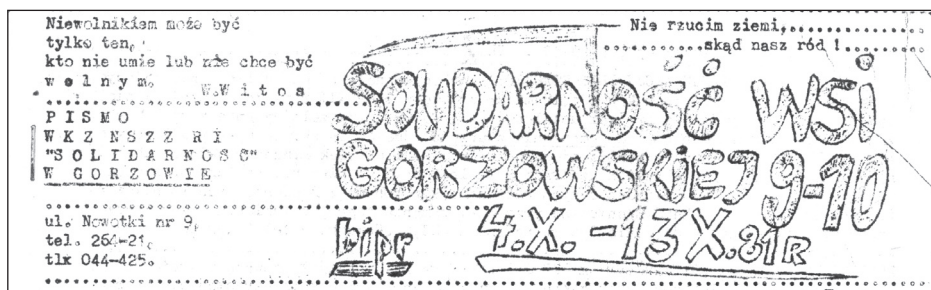
resa Klimek – nauczycielka matematyki w II LO, a w późniejszym czasie Stanisław Żytowski – prawnik.

Trzeciego marca 1981 r. utworzono sekretariat Komitetu, który oprócz spraw bieżących zajął się również redagowaniem gazetki. Sekretariat tworzyli: Ryszard Ornoch, Teresa Klimek, Jerzy Wierchowicz, Jerzy Synowiec. Funkcję redaktora prowadzącego pełniła Teresa Klimek.

Formalna działalność Okręgowego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania w Gorzowie zakończyła się w dniu 10 listopada 1981 r. kiedy to Minister Spraw Wewnętrznych decyzją rr D. 418/S/VIIa/81 utrzymał w mocy decyzję Wojewody Gorzowskiego z dnia 30 września 1981 r. zakazującej prowadzenia działalności Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1/81	06.03.1981	Powielacz, format A4, s.1
2.	Nr 2/81	17.03.1981	Powielacz, format A4, s.7
3.	Nr 3/81	04.04.1981	Powielacz, format A4, s.3
4.	Nr 4/81	14.04.1981	Powielacz, format A4, s.6
5.	Nr 5/81	10.05.1981	Offset, format A5, s. 4
6.	Nr 6/81	20.05.1981	Offset, format A5, s. 9
7.	Nr 7/81	Bez daty	Powielacz, format A4, s.2

5.2. Solidarność Wsi Gorzowskiej. Biuletyn WKZ NSZZ RI „Solidarność” w Gorzowie

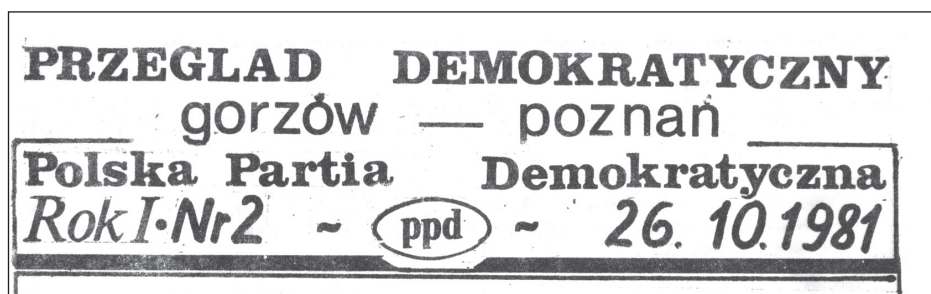

Pierwszy numer pisma wyszedł jako *Biuletyn NSZZ „Solidarność Wiejska” w Gorzowie Wilkp.* Przewodniczącym kolegium redakcyjnego był Stanisław Siekanowicz.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie
1.	Nr 1	Bez daty	Powielacz, format A4, s. 1
2.			
3.			
4.			
5.	Nr 5	20.08.1981	Powielacz, format A4, s. 6
6.			
7.	Nr 7-8	20.09.1981	Powielacz, format A4, s.10
8.	Nr 9-10	4.10 - 13.10.1981	Powielacz, format A4, s.8
9.	Nr11	20.10.1981	Powielacz, format A4, s.8

5.3. Komunikat Polskiej Partii Demokratycznej (Przegląd Demokratyczny)

Pod koniec lipca 1981 roku podjęto inicjatywę powołania nowej partii politycznej. Założyciele pisali: 22 lipca 1981 (w dniu największego święta w PRL – Święta Polski Ludowej) powstała Polska Partia Demokratyczna. Wśród członków założycieli znalazły się osoby z Gorzowa i Poznania: Zbigniew Bełz, Stanisław Budzyński, Jerzy Klincewicz, Anatol Konsik, Adam Opiel, Zdzisław Piernicki, Maria Plutecka, Ryszard Sawicki, Anna Szlachciuk, Stanisław Żytkowski³¹. W założeniach programowych czytamy min., że PPD dążyła w swojej działalności do: *zapewnienia niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej kraju, zmiany struktur politycznych w oparciu o zasadę, że władza zwierzchnia należy do narodu*³². W kwestiach dotyczących gospodarki PPD opowiadała się za przeprowadzeniem gruntownej reformy gospodarczej opierającej się na mechanizmach zapewniających pełną samodzielność ekonomiczną organizacji gospodarczych³³. Mimo odmiennych założeń programowych, jakie istniały w ustroju socjalistycznym, PPD akceptowała istniejący ustroj polityczny PRL.

Pierwszy numer pisma wyszedł jako *Komunikat Polskiej Partii Demokratycznej*, numer drugi ukazał się już jako *Przegląd Demokratyczny*. Redakcja: Zbigniew Bełz, Adam Opiel, Ryszard Sawicki.

Lp.	Numeracja	Data wydania	Uwagi edytorskie.
1.	Nr 1	22.07.1981	Powielacz, format A4, s. 1
2.	Rok I. Nr 2	26.10.1981	Offset, format A5, s. 8

Podsumowanie

Działalność wydawniczą tzw. drugiego obiegu z końca lat siedemdziesiątych i początku osiemdziesiątych trzeba inaczej oceniać przed „Solidarnością”, a inaczej w okresie legalnie istniejącej „Solidarności”. W dużej mierze uzależnione to było od sytuacji politycznej. Przed Sierpniem 1980 wydanie pisma bez zgody odpowiedniego organu państwowego, a *zawierającego złowrogie treści wobec państwa socjalistycznego* niosło za sobą ryzyko ponoszenia poważnych konsekwencji. Surowość w ściganiu i trudności w zorganizowaniu bazy poligraficznej sprawiały, że regularnie wydawane pisma opozycyjne ukazywały się tylko w dużych miastach akademickich takich, jak: Warszawa, Kraków,

³¹ Założenia programowe Polskiej Partii Demokratycznej, Gorzów Wlkp. 22 lipca 1981, s. 2

³² Tamże, s. 1

³³ Echo, Informator Zarządu Regionalnego NSZZ „Solidarność” w Gorzowie, nr 1, s. 3

Gdańsk, Wrocław czy Lublin. Dlatego też, dużym zaskoczeniem było pojawienie się pism w Gorzowie Wlkp. Mimo że młodzież uzyskała zgodę od dyrekcji szkoły na wydawanie *Szlakiem Tysiąclecia*, to zamieszczane w niej teksty, (a potwierdziła to negatywna ocena pisma przez SB), świadczyły jednoznacznie, że nikt tych tekstów nie cenzurował. Redagujący pismo mieli świadomość, że wypełniając na łamach gazetki „białe plamy” w historii Polski, nie spotkają się z aprobatą ze strony władz oświatowych; nie przypuszczali jednak, że pismo zostanie tak negatywnie ocenione przez KW PZPR i gorzowską SB: *W artykułach zamieszczanych w czasopiśmie dopatrzono się tendencyjnej oceny zjawisk historycznych o zabarwieniu antyradzieckim, nacjonalistycznym i religianckim*³⁴. Tym bardziej nie przypuszczali, że ww. organy podejmą tak ostre działania w celu nie tylko zamknięcia pisma, ale i zabezpieczenia się przed powtórzeniem podobnego przedsięwzięcia.

Drugie pismo, *Kamyczek*, mimo że nawiązywało do tradycji przedwojennego harcerstwa, czego wyrazem było przyjęcie przez szczep za patrona Aleksandra Kamińskiego (co wyraźnie kłóciło się to z ówczesną linią ideologiczną PRL), to w środowisku ówczesnych gorzowskich władz oświatowych nie wywołało już takich reperkusji jak wcześniejsze *Szlakiem Tysiąclecia*.

Zupełnie inna sytuacja polityczna wytworzyła się po podpisaniu „Porozumień Sierpniowych” w 1980 roku. na mocy których powstał NSZZ „Solidarność”. Wywalczona odrobina wolności wyzwoliła w społeczeństwie polskim nowe pokłady energii. Ten zapał aktywności obywatelskiej dał się zauważyć nie tylko w tworzeniu struktur niezależnego od partii związku zawodowego, ale również w tworzeniu niezależnego systemu informacji, w tym również i niezależnej prasy. Nowy Związek, dysponując nowoczesnym sprzętem poligraficznym i papierem przekazywanym z krajów zachodnich, rozwinął niezwykle ożywioną działalność wydawniczą. Początkowo ograniczano się do jednostronicowych ulotek i komunikatów o doraźnym charakterze, by z biegiem czasu przejść do obszernych i regularnie wydawanych biuletynów oficjalnie przeznaczonych do wewnętrznego kolportażu, ale de facto rozpowszechnianych publicznie również poza strukturami związku. Poza wysokonakładowymi publikacjami centrali ogólnopolskiej czy ośrodków regionalnych wychodziły również, i to w olbrzymim nakładzie, pisma regionalne, natomiast nakład pism zakładowych w większości przypadków nie przekraczał kilkuset egzemplarzy.

Pierwsze pisma wydane poza cenzurą z tego okresu, jakie pojawiły się w Gorzowie, związane były ze strukturami tworzącego się niezależnego związku zawodowego. W późniejszym okresie rozwój prasy opozycyjnej został rozszerzony na inne środowiska społeczne i był odzwierciedleniem powstających niezależnych struktur społecznych zarówno w Gorzowie Wlkp. jak i w regionie gorzowskim.

Z pism ukazujących się pod szyldem „Solidarności” największe znaczenia miała *Solidarność Gorzowska*, sztandarowe pismo Zarządu Regionu, związane bezpośrednio z powstaniem związku na terenie Gorzowa i regionu gorzowskiego. Wcześniej pismo ukazywało się pod tytułem *Biuletyn Informacyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Gorzowie Wlkp.*, Z wydaniem trzeciego numeru pisma zmieniono nazwę na *Komunikat Informacyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Zwią-*

³⁴ D. A. R y m a r, *Jeszcze o zapomnianej gorzowskiej prasie*, dz. cyt., s. 293.

ków Zawodowych „Solidarność” w Gorzowie Wlkp., by od jedenastego numeru funkcjonować już pod nazwą *Solidarność Gorzowska – Informator NSZZ „Solidarność” – Gorzów Wlkp.*

Następne pisma to: *Serwis Informacyjny*, który początkowo zamieszczał tylko przedruki z „Agencji Prasowej Solidarności”. „Serwis Informacyjny” został zastąpiony przez *Komunikat*, który ukazywał się do kwietnia 1981; ten przez *Wiadomości Dnia*, które ukazywały się do lipca 1981 r.; a te przez *Echo*, które wychodziło już do stanu wojennego. Do końca nie jest znany powód częstych zmian tytułów pism, ponieważ i „Komunikat” i „Wiadomości Dnia” i „Echo” redagowali członkowie zespołu „Solidarności Gorzowskiej”.

Z pism regionalnych trzeba jeszcze wspomnieć o *Komunikacie Regionalnego Komitetu Strajkowego*, który został powołany w związku z tzw. kryzysem bydgoskim. Wprowadzenie numeracji sugeruje, że wydawca zakładał przedłużanie się kryzysu i w związku z tym dalsze wydawanie komunikatów. 30 marca 1981 r. doszło do kompromisu między władzą a „Solidarnością” i Regionalne Komitety Strajkowe zostały rozwiązane.

Z pism zakładowych, które w tamtym czasie stanowiły „wizytówkę” aktywności i umiejętności organizacyjnych Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” na zewnątrz przedsiębiorstw, znanych jest dziewięć tytułów: *Komunikat* wydawany przez KZ NSZZ „Solidarność” w Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem”; *Solidarność Stilonowska* – informator wydawany przez KZ NSZZ „Solidarność” w ZWCh „Stilon”; *Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność”* wydawany przez KZ w Zakładach Mechanicznych „Gorzów”. *Solidarność GPT – Warta – Tourist* – informator wydawany przez KZ NSZZ „Solidarność” w Gorzowskim Przedsiębiorstwie Turystycznym „Warta – Tourist”; *Solidarność w Energetyce* – informator drukowany przez KZ NSZZ „Solidarność” w Elektrociepłowni Gorzów; *Serwis Informacyjny* wydawany przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność” w ZREMB³⁵; *Życie Silwany* pismo wydawane przez KZ NSZZ „Solidarność” w Zakładach Przemysłu Jedwabniczego „Silwana” czy *Zwrotnica* informator wydawany przez kolejarzy zrzeszonych w Komisji Węzłowej PKP NSZZ „Solidarność” w Gorzowie Wlkp. Ostatni znany tytuł wydawany przez komisje zakładowe to *Solidarność w GPBP* – informator Solidarności w Gorzowskim Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego.

Tworzenie się nowych niezależnych struktur społecznych zaowocowało kolejnymi tytułami. Powołany Okręgowy Komitet Obrony Więzionych za Przekonania w Gorzowie Wlkp. wydawał *Komunikat*; środowisko nauczycieli dążących do zmian w oświacie i związanych z „Solidarnością” wydawało biuletyn *Sowa*.

Studenci, inicjując w listopadzie 1980 r. działalność Niezależnego Zrzeszenia Studentów w Akademii Wychowania Fizycznego w Gorzowie, wydali *Komunikat NZZ AWF Poznań Filia Gorzów Wlkp.* W następnym roku akademickim ukazał się biuletyn *Rekontra*, a później *Komunikat Strajkowy*. Zaprzestanie wydawania „Rekontry” było wynikiem podjęcia strajku solidarnościowego ze studentami Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu, którzy dążyli do przyspieszenia uchwalenia nowej ustawy o szkolnictwie wyższym.

³⁵ ZREMB Zakład Remontowy Maszyn Budowlanych.

Również środowiska młodzieży licealnej przejawiały dużą aktywność w tym aspekcie. Młodzież z II LO przy ul. Przemysłowej kontynuowała wydawanie *Kamyczka*, a młodzież z I LO przy ul. Puszkina drukowało pismo *Filareta*.

Środowisko rolników z NSZZ RI „Solidarność” z siedzibą w Gorzowie Wlkp. drukowało biuletyn informacyjny *Solidarność Wsi Gorzowskiej*.

Ostatnie znane pismo z tego okresu to *Komunikat Polskiej Partii Demokratycznej*, numer drugi ukazał się jako *Przegląd Demokratyczny*, który był platformą informacyjną tejże partii.

W okresie szesnastu miesięcy karnawału „Solidarności” ukazało się w Gorzowie 24 tytułów pism³⁶ wydawanych poza cenzurą. Na tak nieduży ośrodek, jakim był w tamtym czasie Gorzów (liczba ludności oscylowała około 100 tys. mieszkańców), było to znaczące osiągnięcie. Dla porównania w miastach o podobnym potencjale co Gorzów w tym okresie ukazywało np.: w Białymstoku 12 tytułów, w Bydgoszczy 25, w Częstochowie 13, w Kaliszu i Koszalinie po 8 tytułów, w Rzeszowie 26, w Toruniu 32, w Zielonej Górze 18³⁷.

Mam nadzieję, że ten artykuł, nie tylko przybliży czytelnikowi obraz niezależnego ruchu poligraficznego w końcu lat siedemdziesiątych i w okresie legalnej „Solidarności” na terenie Gorzowa, ale i przyczyni się do całościowego opracowania niezależnego ruchu wydawniczego w Gorzowie a przez to nada mu właściwe miejsce na scenie ogólnopolskiej³⁸.

³⁶ Jak wcześniej wykazano, tytuły pism się zmieniały, ale utrzymywana była dalsza numeracja już po zmianie tytułu, dlatego autor przyjął, że jest to kontynuacja tego samego pisma. Tak było z *Solidarnością Gorzowską*, która wcześniej wychodziła jako *Biuletyn Informacyjny* albo *Komunikat Informacyjny*, czy z *Komunikatem Polskiej Partii Demokratycznej*, który z drugim numerem ukazał się już jako *Przegląd Demokratyczny*.

³⁷ Na podstawie: A. K o n d e r a k, *Bibliografia prasy opozycyjnej w PRL do wprowadzenia stanu wojennego*, Lublin 1998.

³⁸ Do tej pory temat prasy niezależnej w Gorzowie pojawiał się w pracach (np. K. K u n i c k a, B. J. K u n i c k i, H. S z c z e p a n i s k i, *Prasa gorzowska w latach 1945-1985*, Gorzów 1987 r.; A. K. P i a s e c k i, *Lubuska Czwarta Władza*, Zielona Góra 2000; E. K u ł a k o w s k a, *Gorzowskie czasopismo podziemne „Feniks”*, Rocznik Muzealny, Gorzów 2004 r.